

Instytut Wymiaru Sprawiedliwości

**Moc wiążąca prawomocnego orzeczenia sądowego
(art. 365 § 1 k.p.c.)**

SSR dr Jędrzej M. Kondak

Prawo prywatne
Warszawa 2021

Spis treści

I. Uwagi wstępne	5
II. Orzecznictwo Sądu Najwyższego	6
1. Stanowisko ścisłe	6
2. Stanowisko szerokie	7
3. Stanowisko kompromisowe	10
III. Stanowisko doktryny	10
IV. Próba rozstrzygnięcia sporu	11
V. Podsumowanie	14
Orzecznictwo	15
Bibliografia	16

I. Uwagi wstępne

Zgodnie z art. 365 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego¹ orzeczenie prawomocne wiąże nie tylko strony i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych, także inne osoby. Przepis ten ustanawia więc tzw. prawomocność materialną orzeczeń, czyli dotyczy zakresu ich mocy wiążącej.

Norma wypływająca z omawiającego przepisu ma istotne znaczenie dla praktyki orzeczniczej. Z jednej strony wpływa ona na jednolitość orzecznictwa sądowego, z drugiej zaś może ona prowadzić do ograniczenia swobody oceny konkretnej sprawy przez sędziego (czyli – w rezultacie, godzić w jego niezawisłość). To rozpięcie pomiędzy różnymi wartościami odnoszącymi się do działania i funkcji wymiaru sprawiedliwości powoduje, że zagadnienie to jest kontrowersyjne.

Stanowisko Sądu Najwyższego w przedmiocie zakresu mocy obowiązującej orzeczeń sądowych na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. cechuje daleko idąca różnorodność i niekonsekwencja. W ciągu ostatnich dwudziestu lat rysuje się wyraźnie zarówno linia orzecznicza, zgodnie z którą moc wiążąca orzeczenia sądowego dotyczy tylko jego sentencji, jak i stanowisko, że moc wiążąca orzeczenia rozciąga się także na jego uzasadnienie. Oba stanowiska reprezentowane są przynajmniej przez kilkanaście orzeczeń. Oprócz tego daje się wskazać niewielką linię kompromisową. To wszystko powoduje, że nie sposób jest mówić o jednolitym czy dominującym rozumieniu art. 365 § 1 k.p.c. w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Przeciwnie, istniejąca sytuacja pokazuje, jak diametralnie różny może być rezultat wykładni jednego przepisu, w zależności od tego, kto tej wykładni dokonuje. I tym samym stanowi wyraźny argument za koniecznością przewartościowania dotychczasowych poglądów na wykładnię art. 365 § 1 k.p.c. Przy tym nie chodzi tylko o interwencję ustawodawcy (która może, lecz nie musi być jedynym rozwiązaniem istniejącego sporu), ale także o przewartościowanie na gruncie teoretycznym, zmierzające nie tyle do polemiki ze stanowiskami istniejącymi w judykaturze, lecz raczej do wypracowania odpowiednich podstaw dogmatycznych tej wykładni.

¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.), dalej: k.p.c.

II. Orzecznictwo Sądu Najwyższego

1. Stanowisko ścisłe

Pierwsze ze stanowisk, które należy przeanalizować, to stanowisko, które można nazwać „wąskim” lub „ściśłym”. Wyraża się ono w stwierdzeniu, że moc wiążąca orzeczenia sądowego obejmuje wyłącznie jego sentencję, a nie uzasadnienie. Pogląd ten wydawał się być w pewnym momencie stanowiskiem w orzecznictwie Sądu Najwyższego dominującym, czy nawet „utrwalonym”, chociaż – jak się wydaje – w istocie nigdy tak nie było².

Charakterystyczne jest tu stwierdzenia zawarte w wyroku Sądu Najwyższego z 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98, że: „Przedmiot prawomocności materialnej jest bowiem ostateczny rezultat rozstrzygnięcia, a nie przesłanki, które do niego doprowadziły. Sąd nie jest więc związany zarówno ustaleniami faktycznymi poczynionymi w innej sprawie, jak i poglądami prawnymi wyrażonymi w uzasadnieniu zapadłego w niej wyroku”³ oraz w wyroku z 23 maja 2002 r., IV CKN 1073/00, że uregulowana w art. 365 § 1 k.p.c. „moc wiążąca prawomocnego wyroku dotyczy związania treścią sentencji, a nie uzasadnienia, zawierającego prezentację przeprowadzonych dowodów i ocenę ich wiarygodności”⁴. Moc wiążąca orzeczenia dotyczy bowiem wyłącznie zawartego w nim rozstrzygnięcia, a nie jego motywów, czy to faktycznych, czy prawnych⁵. Prowadziło to Sąd Najwyższy do poglądu, iż orzeczenie wiąże wyłącznie w zakresie przysługiwania określonego roszczenia procesowego, o czym rozstrzygnięcie jest zawarte w wyroku⁶.

W rezultacie mocą wiążącą orzeczenia, zgodnie z omawianą linią orzecniczą Sądu Najwyższego, nie są objęte rozstrzygnięcia kwestii faktycznych czy prawnych, które nie znajdują się w samej sentencji orzeczenia, w związku z czym: „Nawet prawomocnie postanowienie sądu pierwszej instancji oddalające zarzut pozwanego co do nieistnienia w sprawie negatywnej przesłanki procesowej nie wiąże sądu drugiej instancji oraz Sądu Najwyższego”⁷.

Jako uzasadnienie takiego poglądu wskazywano konieczność zapewnienia niezawisłości i samodzielności sądowi, który nie może być związany stanowiskiem przyjętym przez inny

² Por. postanowienie SN z 3 czerwca 2009 r., IV CSK 511/08, Legalis. W chwili wydawania tego orzeczenia omawiany pogląd rzeczywiście dominował, jednak już wówczas występowały też w orzecznictwie SN poglądy przeciwnie, o czym będzie mowa w dalszej części niniejszego opracowania.

³ Legalis. Podobnie: wyrok SN z 21 czerwca 2007 r., IV CSK 63/07, Legalis.

⁴ Legalis. Por. też wyrok SN z 3 czerwca 2008 r., I PK 301/07, Legalis czy wyrok SN 13 stycznia 2011 r., III CSK 94/10, Legalis.

⁵ Wyrok SN z 8 czerwca 2005 r., V CK 702/04, Legalis; wyrok SN z 15 listopada 2007 r., II CSK 347/07, Legalis; wyrok SN z 4 marca 2009 r., IV CSK 441/08, Legalis; cyt. postanowienie SN z 3 czerwca 2009 r.; wyrok z 22 czerwca 2010 r., IV CSK 359/09, OSNC 2011, nr 2, poz. 1; wyrok SN z 12 maja 2011 r., I PK 193/10, Legalis; wyrok SN z 12 maja 2011 r., I PK 214/10, Legalis; wyrok SN z 3 października 2012 r., II CSK 312/12, Legalis; wyrok SN z 15 stycznia 2015 r., IV CSK 181/14, Legalis; postanowienie SN z 7 maja 2019 r., V CZ 7/19, Legalis. Pogląd taki w orzecznictwie Sądu Najwyższego datuje się już od okresu przedwojennego, por. orzeczenie SN z 16 lutego 1937 r., C II 2507/36, OSP 1937, poz. 727.

⁶ Wyrok SN z 29 września 2017 r., V CSK 10/17, Legalis.

⁷ Postanowienie SN z 20 września 2017 r., I CSK 696/16, Legalis.

sąd w innej sprawie⁸. Jak bowiem stwierdził Sąd Najwyższy, „już sama możliwość związania sądu innym rozstrzygnięciem jest ograniczeniem niezawisłości sędziowskiej i odstąpieniem od podstawowych zasad obowiązujących w postępowaniu cywilnym – swobodnej oceny dowodów i bezpośredniości” i to pomimo tego, że „nie jest właściwa sytuacja, w której analogiczne stany faktyczne zostają odmiennie ocenione przez różne sądy”⁹. Ponadto zauważa się, że to od pozwanego zależy, w jaki sposób będzie się bronił w procesie, a zatem:

Gdyby przyjąć [...], że powodzenie albo niepowodzenie powoda w pierwszej z osobno wszczętych spraw o zasądzenie świadczenia mającego wynikać ze stosunku prawnego łączącego go z pozwanym, determinuje wynik postępowania w sprawie o inne świadczenie z tego stosunku prawnego albo o inną część tego samego świadczenia, to prowadzenie tych kolejnych postępowań byłoby nieracjonalne¹⁰.

2. Stanowisko szerokie

Stanowisko przeciwne do opisanego powyżej, wyrażające się w stwierdzeniu, że moc wiążąca orzeczenia sądowego rozciąga się – w pewny zakresie – także na jego uzasadnienie, jest w ostatnich latach równie widoczne w orzecznictwie Sądu Najwyższego, co stanowisko „wąskie”. Wydaje się, iż powodem uzasadniającym odejście od ścisłego ograniczania mocy wiążącej orzeczeń wyłącznie do ich sentencji był problem ustalenia przedmiotu rozstrzygnięcia, a zatem tego, co w rzeczywistości mocą wiążącą orzeczenia jest objęte. Zwłaszcza bowiem w przypadku spraw o zapłatę, z samej sentencji wyroku nie można wywnioskować, o jakim stosunku prawnym czy na podstawie jakiego stanu faktycznego (to ostatnie ma również znaczenie dla określenia zakresu prawomocności formalnej zgodnie z art. 366 k.p.c.) sąd orzekał.

Omawiany obecnie pogląd formułowany jest niekiedy ostrożnie. Sąd Najwyższy twierdzi w niektórych orzeczeniach, że odwołanie się do uzasadnienia ma mieć charakter pomocniczy i jego moc wiążąca ograniczona jest wyłącznie do zakresu, w jakim odwołanie się do orzeczenia jest konieczne. Jak stwierdził Sąd Najwyższy: „Jeżeli na podstawie samej sentencji prawomocnego wyroku nie można dokładnie określić przedmiotu rozstrzygnięcia sądu, to wówczas w celu wyjaśnienia granic zakresu przedmiotowego jego mocy wiążącej może być wykorzystane uzasadnienie wyroku”, jednak jest to możliwe tylko, jeśli na podstawie samej sentencji orzeczenia „istnieją wątpliwości” co do zakresu mocy wiążącej sentencji¹¹.

⁸ Uchwała SN z 8 listopada 2019 r., III CZP 27/19, OSNC 2020 nr 6, poz. 48. Por. także cyt. wyrok SN z 23 maja 2002 r. czy cyt. wyrok z 4 marca 2009 r.

⁹ Cyt. wyrok SN z 15 stycznia 2015 r.

¹⁰ Cyt. uchwała SN z 8 listopada 2019 r.

¹¹ Wyrok SN z 16 lipca 2009 r., I CSK 456/08, Legalis. Podobnie wyrok SN z 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, OSNC – Zb. dodatkowy 2008 nr A, poz. 20.

W rezultacie niekiedy Sąd Najwyższy – omawiając znaczenie uzasadnienia – wydawał się obawiać użycia sformułowania „moc wiążąca”, rezerwując je dla sentencji. Charakterystyczne jest tutaj stanowisko, że:

Moc wiążącą na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. ma wprawdzie jedynie sentencja orzeczenia, niemniej jednak w niektórych przypadkach – jak np. w razie oddalenia powództwa – ze względu na ogólność rozstrzygnięcia, doniosłość przy ustalaniu zakresu mocy wiążącej prawomocnego orzeczenia, czyli granic prawomocności materialnej orzeczenia, mogą mieć także zawarte w uzasadnieniu orzeczenia motywy rozstrzygnięcia¹².

W jednym wyroków Sąd Najwyższy ujął to jako wykładnię sentencji orzeczenia w świetle jego uzasadnienia¹³.

W innych orzeczeniach pogląd o szerokim zakresie mocy wiążącej orzeczenia formułowany jest jednak bardziej odważnie. Zgodnie z tym stanowiskiem:

W świetle art. 365 § 1 k.p.c. sąd nie jest związany ustaleniami wynikającymi z uzasadnienia orzeczenia w takim zakresie, w jakim nie miały one znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Jest natomiast związany wskazanymi w uzasadnieniu ustaleniami, mającymi wpływ na końcowe rozstrzygnięcie, a w szczególności ustaleniami prejudycjalnymi, których skutkiem było wydanie określonego orzeczenia co do istoty sprawy¹⁴.

Oznacza to, że w istocie moc wiążąca orzeczenia rozciąga się na całe uzasadnienie orzeczenia, w sensie materialnym a nie formalnym, tzn., na to, co w istocie stanowiło motywy, przyczyny rozstrzygnięcia, co nie musi pokrywać się z treścią dokumentu zatytułowanego „uzasadnienie”. Jeszcze dalej poszedł Sąd Najwyższy w wyroku z 7 kwietnia 2011 r., I PK 225/10, zajmując stanowisko diametralnie odmienne od poglądu „wąskiego”, stwierdzając, że:

Związanie stron prawomocnym orzeczeniem wyrażone w art. 365 § 1 k.p.c. zawiera w sobie zakaz ponownego prowadzenia sporu co do okoliczności faktycznych stanowiących podstawę rozstrzygnięcia zakończonego sporu sądowego. Inaczej ujmując, nie jest dopuszczalne w świetle art. 365 § 1 k.p.c. odmienne ustalenie zaistnienia, przebiegu i oceny istotnych dla danego stosunku prawnego zdarzeń faktycznych w kolejnych procesach sądowych między tymi samymi stronami, chociażby przedmiot tych spraw się różnił¹⁵.

W praktyce kwestia związania sądu motywami rozstrzygnięcia ma najdonioślejsze znaczenie w przypadkach tzw. dzielenia roszczenia, a zatem dochodzenia przez powoda roszczenia wynikającego z tego samego stosunku prawnego w kilku postępowaniach. W konsekwencji powstaje też problem, czy sądy, orzekając o częściach roszczenia, są związane ustaleniami

¹² Wyrok SN z 29 września 2011 r., IV CSK 652/10, Legalis. Podobnie, co do powagi rzeczy osądzone, wypowiedział się SN w wyroku z 8 marca 2010 r., II PK 249/09, OSNP 2011 nr 17–18, poz. 225, w wyroku z 22 czerwca 2011 r., II PK 4/11, OSNP 2012 nr 15–16, poz. 192, w cyt. wyroku z 3 października 2012 r., w postanowieniu z 12 kwietnia 2019 r., I CSK 503/18, Legalis.

¹³ Wyrok SN z 10 lutego 2010 r., II PK 212/09, Legalis.

¹⁴ Wyrok SN z 19 października 2012 r., V CSK 485/11, Legalis.

¹⁵ Legalis.

sądów orzekających co do poprzednich części roszczenia, chociażby w zakresie samego istnienia stosunku prawnego i odpowiedzialności pozwanego. Uznanie, że rozstrzygnięcie sądu w pierwszej chronologicznie sprawie stanowi prejudykat dla spraw kolejnych, wymaga odwołania się do motywów tego rozstrzygnięcia. To bowiem, jakiego stosunku prawnego dotyczy orzeczenie, nie wynika z jego sentencji. Przeważające stanowisko Sądu Najwyższego zdaje się przychylić do prejudycjalnej mocy poprzednich orzeczeń w omawianych sprawach. To zaś z kolei oznacza przyjęcie mocy obowiązującej uzasadnienia, przynajmniej jako uszczegółowienia sentencji czy też pomocy przy jej wykładni. Jak stwierdził Sąd Najwyższy w wyroku z 24 października 2013 r., IV CSK 62/13:

W razie prawomocnego uwzględnienia części roszczenia o spełnienie świadczenia z tego samego stosunku prawnego w procesie dotyczącym spełnienia reszty świadczenia sąd nie może w tych samych okolicznościach prawnych i faktycznych orzec odmiennie o zasadzie odpowiedzialności pozwanego. Sprzeciwia się temu bowiem przepis art. 365 § 1 k.p.c., ustanawiający stan związania prawomocnym orzeczeniem nie tylko stron i sądu, który je wydał, lecz również innych sądów. Istnienie prawomocnego wyroku co do udzielenia ochrony prawnej określönemu prawu podmiotowemu przekreśla możliwość rozbieżnego ocenienia zasadności roszczenia wynikającego z tego prawa, jeżeli występują te same okoliczności¹⁶.

Podobnie, w jednym z kolejnych orzeczeń znalazło się stwierdzenie, że: „Zasada odpowiedzialności pozwanego, przesądzona w prawomocnym wyroku uwzględniającym część roszczenia, jest wiążąca w sprawie o zasądzenie pozostałej jego części”¹⁷, ale oczywiście tylko pod warunkiem, iż pomiędzy wydaniem orzeczenia w przedmiocie jednej części roszczenia a orzeczeniem w przedmiocie innej jego części nie doszło do zmiany okoliczności faktycznych¹⁸. Trzeba jednak zaznaczyć, że prezentowana linia orzecznicza nie jest niekwestionowana. Ostatnio Sąd Najwyższy w jednym z wyroków zajął stanowisko odmienne, stwierdzając, że: „Wykładnia umowy, na podstawie której powód dochodził wynagrodzenia za świadczenie usług, nie jest objęta mocą wiążącą wyroku (art. 365 § 1 k.p.c.) w sprawie o inną część przewidzianą tą umową wynagrodzenia za świadczenie usług”¹⁹. W przeciwnym bowiem razie, jak zauważył Sąd Najwyższy w tym wyroku:

Trudno byłoby przy tym wyjaśnić, dlaczego ustawodawca akceptuje dzielenie roszczeń i dochodzenie ich odrębnie, skoro o ich zasadności należałoby wnioskować zawsze na podstawie tego orzeczenia, które w relacjach między stronami uprawomocniło się jako pierwsze, niezależnie od tego, czy i w jakim stopniu sprawa, w której zapadło podlegała wyjaśnieniu przez sąd przed jego wydaniem i jakie zarzuty w celu obrony przed roszczeniem zgłosił pozwany.

¹⁶ Legalis.

¹⁷ Wyrok SN z 6 marca 2014 r., V CSK 203/13, OSNC 2015 nr 2, poz. 23.

¹⁸ Wyrok SN z 23 marca 2006 r., IV CSK 89/05, OSNC 2007 nr 1, poz. 15.

¹⁹ Cyt. uchwała SN z 8 listopada 2019 r.

3. Stanowisko kompromisowe

Wydaje się, że w jednym z orzeczeń Sąd Najwyższy podjął próbę (niekoniecznie świadomą) pewnego pogodzenia ze sobą powyżej scharakteryzowanych stanowisk, jednak w rezultacie orzeczenie to jest niejasne²⁰. W jednym bowiem miejscu Sąd Najwyższy stwierdza, że: „Związanie sądu orzeczeniem wydanym w innej sprawie należy rozumieć jako wyłączenie możliwości kwestionowania w rozstrzyganej sprawie ustaleń i ocen prawnych zawartych w prawomocnym rozstrzygnięciu innej przedmiotowo sprawy, ale między tymi samymi stronami”, a zatem zdaje się ograniczać moc wiążącą orzeczenia wyłącznie do „rozstrzygnięcia” czyli do jego sentencji. W innym jednak miejscu uzasadnienia Sąd Najwyższy wskazuje, że: „Sąd obowiązany jest zatem uznać, iż kwestia prawna, która była już przedmiotem rozstrzygnięcia w innej sprawie, a która ma znaczenie prejudycjalne w sprawie przez niego rozpatrywanej, kształtuje się tak jak to przyjęto w prawomocnym wcześniejszym wyroku”, tymczasem – jak wspomniano wyżej – trudno jest mówić o prejudycjalnym charakterze orzeczenia sądowego w oderwaniu od jego uzasadnienia, w którym opisano stan faktyczny i prawny, w oparciu o który dokonywane jest rozstrzygnięcie.

III. Stanowisko doktryny

Również i w poglądach nauki prawa procesowego cywilnego dają się zauważyć dwa, wykluczające się poglądy. Zgodnie z pierwszym z nich, sąd, rozpoznając sprawę, nie jest związany ustaleniami dokonanymi przez inny sąd w innej sprawie dotyczącymi zasad odpowiedzialności prawnej, chociażby odnosiły się one do innej części tego samego roszczenia²¹. Zauważano, że dążenie do harmonii orzeczeń, czy też jednolitości orzecznictwa może prowadzić do petryfikacji orzeczeń błędnych²².

Wydaje się, że w nieco innym kierunku idzie pogląd, zgodnie z którym również ramy prawomocności, o której mowa w art. 365 k.p.c., wyznaczać się powinno za pomocą pojęcia tego, co „w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia”, a co oznacza, że kolejny sądy związane są – w pewnym zakresie – ustaleniami poprzednich sądów zawartymi nie tylko w sentencji, ale i w uzasadnieniu wyroku²³. Zgodnie z tym poglądem, niedopuszczalne jest np. oparcie powództwa opozycyjnego (art. 840 § 1 k.p.c.) na zarzucie potrącenia,

²⁰ Wyrok SN z 20 września 2011 r., III SK 5/11, OSNP 2012 nr 19–20, poz. 253.

²¹ M. Dziurda, *Wyrok w procesie częściowym a prawomocność materialna*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 23, s. 1266–1267.

²² P. Grzegorzczak, *Przedmiotowy zakres prawomocności materialnej wyroku w procesie częściowym* [w:] *Aurea Praxis Aurea Theoria. I. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. J. Gudowski, K. Weitz, t. 1, Warszawa 2011, s. 194–195 oraz 215–216.

²³ A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2020, rozdz. III, § 3, p. II, pp. 4; B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Warszawa 2009, s. 187.

które uprzednio było podnoszone przed sadem i *meriti* przez ten sąd nieuwzględnione²⁴. Zauważano też bardziej stanowczo, że „ustalenia faktyczne i ocena prawna, dokonane w sprawie zakończonej prawomocnym wyrokiem, są wiążące dla sądu orzekającego w późniejszej sprawie w takim zakresie, w jakim miały one wpływ na końcowe rozstrzygnięcie we wcześniejszej sprawie”²⁵.

IV. Próba rozstrzygnięcia sporu

Rozstrzygnięcie niniejszego sporu musi wychodzić ze spostrzeżenia, iż norma z art. 365 k.p.c. odnosi się do „orzeczenia”. Tym samym więc konieczne jest ustalenie, czym jest orzeczenie w rozumieniu przepisów procedury cywilnej. Kodeks postępowania cywilnego nie definiuje wyroku ani nie określa wprost jego elementów, ograniczając się do stwierdzenia, że jest to rozstrzygnięcie kończące sprawę wydawane po zamknięciu rozprawy (art. 316 § 1 k.p.c.). Z dalszej jednak części przepisów o wyrokach wynika, że wyroki składają się z sentencji zawierającej rozstrzygnięcie o żądaniu stron (art. 325 k.p.c.) i z uzasadnienia zawierającego podstawy faktyczne i prawne rozstrzygnięcia (art. 327¹ k.p.c.). Przepisy te stosuje się odpowiednio do innych orzeczeń (art. 353¹, 361, 362 i 362¹ k.p.c.). Dlatego też zawarte poniżej rozważania o wyrokach i ich strukturze można odpowiednio odnieść także do innego rodzaju orzeczeń.

Jak zauważa się w doktrynie procesu cywilnego, uzasadnienie stanowi integralny składnik wyroku związany z rozstrzygnięciem zawartym w jego sentencji²⁶. Wyrok jest decyzją jurysdykcyjną i jego uzasadnienie jest elementem decyzji sędziowskiej, nawet jeżeli nie zostało wyrażone na piśmie²⁷. Wyrok jest bowiem wynikiem określonej pracy myślowej sądu²⁸. Rozstrzygnięcie i uzasadnienie są od siebie nierozzerwalnie uzależnione, jako że nie ma żadnej decyzji bez jej przyczyn a uzasadnienie istnieje już w chwili jej podejmowania niezależnie od tego, czy zostanie ono zmaterializowane i jako takie stanowi element wyroku²⁹. Dualny charakter wyroku, który składa się z sentencji i uzasadnienia, odpowiada układowi

²⁴ A. Olaś, *Zakres uprawnienia do zgłoszenia zarzutu potrącenia w procesie cywilnym w ujęciu podmiotowym*, „Polski Proces Cywilny” 2019, nr 4, s. 453.

²⁵ A. Rososzczuk, *Moc wiążąca prawomocnego wyroku zasądzającego solidarnie odszkodowanie od pracodawcy i pracownika na rzecz osoby trzeciej w sprawie o roszczenia regresowe – glosa – I ACa 697/13*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 4, s. 220. Autorka przychyliła się tutaj do stanowiska SN wyrażonego w wyroku SN z 20 stycznia 2016 r., IV CSK 282/15, Legalis.

²⁶ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2009, s. 256.

²⁷ Por. J. Gudowski, *Normatywny, jurysdykcyjny i kulturowy kryzys uzasadnienia wyroku. Droga znikąd donikąd*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 3, *passim*.

²⁸ B. Bładowski, *Metodyka...*, s. 187. Por., też, B. Bładowski, *Metodyka...*, s. 219.

²⁹ S. Dąbrowski, A. Łazarska, *Uzasadnienie orzeczeń sądowych w prawie cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 3, s. 14–17; K. Flaga-Gieruszyńska, A. Klich, *Nowy model uzasadnienia wyroku w procesie cywilnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2015, nr 1, s. 8. Inaczej – jako efekt a nie przyczynę rozstrzygnięcia – postrzegają z kolei uzasadnienie J. Gudowski, I. Rzucidło, *Uzasadnienie orzeczenia sądowego*, Warszawa 2020, rozdz. I, pkt 2.

powództwa, składającego się z żądania i podstawy faktycznej – sentencja zawiera rozstrzygnięcie o żądaniu, zaś uzasadnienie – ustosunkowanie się do podstawy faktycznej³⁰.

Powyższe rozważania odnoszące w się do wyroku można odnieść do wszystkich orzeczeń sądowych. Prowadzi to do wniosku, że uzasadnienie orzeczenia jest jego integralną częścią³¹ i pojęcie orzeczenia nie może być ograniczane tylko do jego sentencji. Artykuł 365 § 1 k.p.c. nie odnosi się do sentencji wyroku czy – szerzej – sentencji orzeczenia, ale do orzeczenia jako całości. *Lege non distinguente* nie ma więc podstaw do tego, by uznawać, że moc wiążąca orzeczeń odnosi się wyłącznie do części orzeczenia, jaką jest jego sentencja. Jak bowiem wspomniano wyżej, decyzja jurysdykcyjna nie istnieje bez motywów, które za nią stoją. Rozstrzygnięcie jest zawsze skutkiem określonego procesu myślowego. Sąd zawsze orzeka w ten, a nie w inny sposób, gdyż uznaje że stan faktyczny i prawny kształtują się w taki, a nie inny sposób. Rozstrzygnięcie rozpatrywane bez swojego uzasadnienia zawieszone jest więc w próżni.

Trzeba zresztą zauważyć, iż niejednokrotnie, zwłaszcza w sprawach cywilnych (wliczając w to sprawy gospodarcze), a o nich jest mowa w niniejszym opracowaniu, wyrok ograniczony jedynie do sentencji traci sens. Jak słusznie zauważono – w sprawach cywilnych „siła przekonywająca orzeczenia tkwi w jego motywach”³². Rozstrzygnięcie, zwłaszcza negatywne (oddalające powództwo lub wniosek), bez uzasadnienia jest niezrozumiałe. Skoro wyrok ma odpowiadać powództwu (a – odpowiednio – postanowienie w postępowaniu nieprocesowym powinno odpowiadać wnioskowi), to przedmiot spraw można ustalić wyłącznie na podstawie uzasadnienia, gdyż tam znajduje się odniesienie do podstaw faktycznych powództwa. Trudno w ogóle rozpatrywać moc wiążącą wyroku brzmiącego, że sąd „oddala powództwo” bez odniesienia się do uzasadnienia takiego wyroku, gdyż nie byłoby inaczej wiadomo, jakie roszczenie procesowe i z czego wynikające zostało przez sąd oddalone. W istocie jednak rozstrzygnięcie uwzględniające powództwo lub wniosek potrzebuje dla ustalenia jego mocy wiążącej uzasadnienia – tylko wtedy pojęcie mocy wiążącej ma jakiś sens. Nie sposób jest bowiem inaczej ustalić, o jakim roszczeniu sąd rozstrzygnął.

Skoro natomiast dla ustalenia przedmiotu sporu konieczne jest odwołanie się do uzasadnienia, to oznacza, że konieczne jest rozszerzenie pojęcia mocy wiążącej orzeczenia na uzasadnienie. To bowiem w uzasadnieniu określone jest to, na jakiej podstawie sąd dokonał odpowiedniego rozstrzygnięcia, w tym – jaka jest podstawa faktyczna roszczenia. Aby zatem ustalić, o czym w istocie orzekł sąd, należy odwołać się do uzasadnienia, nie tylko w jego warstwie opisowej, ale i merytorycznej – przedmiot sporu jest bowiem ustalany przez sąd na

³⁰ A. Góra-Błaszczkowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1A, *Komentarz. Art. 1-424*¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020, komentarz do art. 316, nb. 3.

³¹ Jest „doniosłym elementem przedmiotowym orzeczeń kończących postępowanie w sprawie”. A. Góra-Błaszczkowska [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016, s. 734.

³² S. Dąbrowski, A. Łazarska, *Uzasadnianie...*, s. 15.

podstawie oceny dowodów i wykładni prawa. To sąd ustala bowiem stan faktyczny i prawny, jaki istnieje w określonej sprawie. Aby zatem stwierdzić, w jakiej sprawie sąd orzekł (jaki spór rozstrzygnął), należy odwołać się do ustaleń dokonanych przez ten sąd.

Trzeba również zauważyć, że pogląd ograniczający moc wiążącą orzeczeń wyłącznie do ich sentencji prowadzi do rezultatów paradoksalnych. W swoim skrajnym ujęciu wyklucza w ogóle związanie sądów stanem faktycznym i prawnym ustalonym w uzasadnieniu. Należy jednak pamiętać, że treść sentencji zależy od przedmiotu sporu. Najlepiej to ocenić na przykładzie. Powszechnie przyjmuje się, że jeżeli stronie przysługuje dalej idące roszczenie (w praktyce jest to najczęściej roszczenie o zapłatę), to nie ma ona interesu prawnego w zgłoszeniu roszczenia o ustalenie (art. 189 k.p.c.). Jednocześnie jednak w sentencji wyroku o zapłatę znajdować się będzie wyłącznie rozstrzygnięcie o tym roszczeniu, zaś ustalenie istnienia bądź nieistnienia stosunku prawnego, z którego – zdaniem powoda – roszczenie to ma wynikać, znajduje się wyłącznie w uzasadnieniu. Tymczasem w przypadku sprawy o ustalenie, rozstrzygnięcie o istnienia bądź nieistnienia odpowiedniego stosunku prawnego znajduje się wprost w sentencji. Ustalenie sądu w tym samym przedmiocie może więc znajdować się w różnych składnikach wyroków, w zależności od tego, czy będzie to sprawa o zapłatę czy o ustalenie. Ograniczenie mocy wiążącej orzeczeń wyłącznie do sentencji oznaczałoby, że ustalenie istnienia prawa lub stosunku prawnego zawarte w sentencji orzeczenia ustalającego wiązałoby inne sądy, a to samo ustalenie zawarte w uzasadnieniu wyroku o zapłatę (a zatem sprawy dalej idącej niż sprawa o ustalenie) mocy wiążącej byłoby pozbawione. Moc wiążąca orzeczenia w tej drugiej sprawie byłaby więc węższa, chociaż samo roszczenie jest dalej idące i wyklucza ono żądanie wydania wyroku wyłącznie ustalającego (powód nie ma więc swobody w wyborze, czy będzie żądał zapłaty czy ustalenia, jako że możliwość żądania zapłaty pozbawia go interesu prawnego w żądaniu ustalenia). Przyjmując zatem pogląd o tym, iż moc wiążąca orzeczenia, o której mowa w art. 365 k.p.c., odnosi się wyłącznie do jego sentencji powodowałoby, że istnienie roszczenia o zapłatę osłabiałoby pozycję powoda, który nie mógłby już uzyskać wyroku prejudycjalnego (jakim byłby wyrok wyłącznie ustalający). Skoro uznajemy, że roszczenie o zapłatę jest dalej idące niż roszczenie o ustalenie, to i skutek wyroku zasądzającego powinien być dalej idący (a zatem mieć dalej idące skutki) niż orzeczenia ustalającego.

V. Podsumowanie

Powyższa analiza pokazuje, iż nie ma podstaw do ograniczania pojęcia orzeczenia wyłącznie do jego sentencji. Uzasadnienie jest integralną częścią każdej decyzji orzeczniczej. Trudno wyjaśnić, dlaczego moc wiążąca tego samego ustalenia miałaby być różna w zależności od tego, w jakim miejscu wyroku została ona zawarta. Chodzi tu nie tylko o miejsce w sensie dosłownym (sentencja czy uzasadnienie), ale także miejsce w toku rozumowania sądu – a zatem czy jest końcem analizy dokonywanej przez sąd (jak w przypadku sprawy o ustalenie), czy jest zarazem przesłanką dalszego wnioskowania co do roszczenia o zapłatę.

Pogląd o szerokim ujmowaniu mocy wiążącej orzeczenia (a zatem rozciągania go także na uzasadnienie) nie jest uzasadniany względami jednolitości orzecznictwa czy „zaufania do wymiaru sprawiedliwości”³³, lecz wynika z samej istoty wyroku jako decyzji jurysdykcyjnej i nierozzerwalności rozstrzygnięcia i jego uzasadnienia. Każde bowiem rozstrzygnięcie wynika z określonych przesłanek i bez tych przesłanek rozstrzygnięcie traci sens. Orzeczenie sądowe należy zatem traktować jednolicie i nie ma znaczenia, w którym jego miejscu (sentencji czy uzasadnieniu) znajdzie się określone rozstrzygnięcie, co najlepiej widać na opisanym wyżej porównaniu wyroku ustalającego i zasądzającego.

Powyższy pogląd pozwala na ustalenie zakresu mocy wiążącej orzeczenia. Mocą wiążącą jest bowiem objęty stan faktyczny a także stan prawny (rozumiany jako efekt subsumpcji norm prawnych do odpowiedniego stanu faktycznego a nie jako abstrakcyjna wykładnia przepisów prawa stanowionego), który prowadził do odpowiedniego rozstrzygnięcia. Tylko bowiem to mieści się w granicach pojęcia „orzeczenie”. To natomiast, co nie stanowiło motywów rozstrzygnięcia, nie mieści się w pojęciu „orzeczenie”, gdyż w istocie nie stanowi jego uzasadnienia, choćby nawet znalazło się w jednostce redakcyjnej zwanej uzasadnieniem³⁴. Innymi słowy, moc wiążącą orzeczenia stanowi jego sentencja i jego *ratio decidendi*, gdyż to składa się na rozstrzygnięcie, natomiast nie jest nim objęte *obiter dictum*, gdyż nie stanowi ono w istocie motywów decyzji jurysdykcyjnej.

³³ Por. P. Grzegorzczak, *Przedmiotowy zakres...*, s. 216.

³⁴ Należy bowiem rozróżnić dokument zwany „uzasadnieniem” od uzasadnienia jako zbiór argumentów (co J. Gudowski i I. Rzucidło nazywa „uzasadnianiem”). Por. J. Gudowski, I. Rzucidło, *Uzasadnienie...*, rozdz. I, pkt 3. Autorzy ci jednak uznają, że uzasadnienie mieści się w uzasadnianiu. W praktyce jednak może się zdarzyć, że w uzasadnieniu (jako dokumencie) znajdą się stwierdzenia nie służące uzasadnianiu rozstrzygnięcia. Zatem w rzeczywistości pojęcia te mogą się więc krzyżować (choć nie powinny).

Orzecznictwo

Orzeczenie SN z 16 lutego 1937 r., C II 2507/36, OSP 1937, poz. 727
Wyrok SN z 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98 Legalis
Wyrok SN z 23 maja 2002 r., IV CKN 1073/00, Legalis
Wyrok SN z 8 czerwca 2005 r., V CK 702/04, Legalis
Wyrok SN z 23 marca 2006 r., IV CSK 89/05, OSNC 2007 nr 1, poz. 15
Wyrok SN z 15 lutego 2007 r., II CSK 452/06, OSNC – Zb. Dodatkowy 2008 nr A, poz. 20
Wyrok SN z 21 czerwca 2007 r., IV CSK 63/07, Legalis
Wyrok SN z 15 listopada 2007 r., II CSK 347/07, Legalis
Wyrok SN z 3 czerwca 2008 r., I PK 301/07, Legalis
Wyrok SN z 4 marca 2009 r., IV CSK 441/08, Legalis
Postanowienie SN z 3 czerwca 2009 r., IV CSK 511/08, Legalis
Wyrok SN z 16 lipca 2009 r., I CSK 456/08, Legalis
Wyrok SN z 10 lutego 2010 r., II PK 212/09, Legalis
Wyroku z 8 marca 2010 r., II PK 249/09, OSNP 2011 nr 17–18, poz. 225
Wyrok z 22 czerwca 2010 r., IV CSK 359/09, OSNC 2011, nr 2, poz. 1
Wyrok SN 13 stycznia 2011 r., III CSK 94/10, Legalis
Wyrok SN z 7 kwietnia 2011 r., I PK 225/10, Legalis
Wyrok SN z 12 maja 2011 r., I PK 193/10, Legalis
Wyrok SN z 12 maja 2011 r., I PK 214/10, Legalis
Wyrok SN z 22 czerwca 2011 r., II PK 4/11, OSNP 2012 nr 15–16, poz. 1
Wyrok SN z 20 września 2011 r., III SK 5/11, OSNP 2012 nr 19–20, poz. 253
Wyrok SN z 29 września 2011 r., IV CSK 652/10, Legalis
Wyrok SN z 3 października 2012 r., II CSK 312/12, Legalis
Wyrok SN z 19 października 2012 r., V CSK 485/11, Legalis
Wyrok SN z 24 października 2013 r., IV CSK 62/13, Legalis
Wyrok SN z 6 marca 2014 r., V CSK 203/13, OSNC 2015 nr 2, poz. 23
Wyrok SN z 15 stycznia 2015 r., IV CSK 181/14, Legalis
Wyroku SN z 20 stycznia 2016 r., IV CSK 282/15, Legalis.
Postanowienie SN z 20 września 2017 r., I CSK 696/16, Legalis
Wyrok SN dnia 29 września 2017 r., V CSK 10/17, Legalis
Postanowienie SN z 12 kwietnia 2019 r., I CSK 503/18, Legalis
Postanowienie SN z 7 maja 2019 r., V CZ 7/19, Legalis
Uchwała SN 8 listopada 2019 r., III CZP 27/19, OSNC 2020 nr 6, poz. 48

Bibliografia

- Bładowski B., *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Warszawa 2009.
- Dąbrowski S., Łazarska A., *Uzasadnienie orzeczeń sądowych w prawie cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 3.
- Dziurda M., *Wyrok w procesie częściowym a prawomocność materialna*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 23.
- Flaga-Gieruszyńska K., Klich A., *Nowy model uzasadnienia wyroku w procesie cywilnym*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2015, nr 1.
- Góra-Błaszczkowska A., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*. T. 1A. Komentarz. Art. 1-424¹², red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2020.
- Góra-Błaszczkowska A., [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. T. Ereciński, t. 3, cz. 2. *Postępowanie procesowe przed sadem pierwszej instancji*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2016.
- Grzegorzczak P., *Przedmiotowy zakres prawomocności materialnej wyroku w procesie częściowym*, [w:] *Aurea Praxis Aurea Theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. J. Gudowski, K. Weitza, t. 1, Warszawa 2011.
- Gudowski J., *Normatywny, jurysdykcyjny i kulturowy kryzys uzasadnienia wyroku. Droga znikąd donikąd*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 3.
- Gudowski J., *Rzucidło I.*, *Uzasadnienie orzeczenia sądowego*, Warszawa 2020.
- Olaś A., *Zakres uprawnienia do zgłoszenia zarzutu potrącenia w procesie cywilnym w ujęciu podmiotowym*, „Polski Proces Cywilny” 2019, nr 4.
- Olaś A., *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2020.
- Rososzczuk A., *Moc wiążąca prawomocnego wyroku zasądzającego solidarnie odszkodowanie od pracodawcy i pracownika na rzecz osoby trzeciej w sprawie o roszczenia regresowe – glosa – I ACa 697/13*, „Monitor Prawniczy” 2017, nr 4.
- Wiśniewski T., *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2007.